

Nasjonalforeningen om seg selv

Jan Erik Grindheim
I menneskets og samfunnets tjeneste
 Nasjonalforeningen for folkehelsen
 1910–2010. 392 s., tab, ill. Oslo:
 Universitetsforlaget, 2010. Pris NOK 449
 ISBN 978-82-15-01581-1

Nasjonalforeningen for folkehelsen har fylt 100 år, og den har fått sin jubileumbok, skrevet av Jan Erik Grindheim, som har bred forskningserfaring vedrørende frivillige organisasjoners historie.

Dette er en detaljert og påkostet bok. Illustrasjonene er mange og gode. Noteapparatet er omfattende og underbygger teksten med henvisning til dokumenter, intervjuer og annet. Jeg hadde likevel ønsket meg en litteraturliste, slik at det hadde vært enklere å finne frem til det forfatteren har brukt av annen litteratur på området. Person- og sakregister er imidlertid gode.

Forfatteren følger foreningen fra den ble til i 1910 og hadde tuberkulosen som hovedanliggende, og videre inn i perioden etter 1950 da det skjedde en nyorientering mot oppgaver som hjertesykdommer og eldreomsorg. Siste del omhandler perioden 1980–2010 og er kalt *Mellom stat og marked*, fordi betingelsene for foreningens drift på mange måter endret seg i denne tiden. Nasjonalforeningen har fått et grundig tilbakeblikk inn i sin fortid, egnet for selvrefleksjon ved jubileet.

Dessverre er det noen unøyaktigheter her og der. Det gjelder f.eks. historien om Reknes hospital (s. 32). At Robert Koch (1843–1910) i 1882 uttalte at tuberkulose bare kunne bekjempes med offentlige tiltak, var nok viktig. Men dette var velkjent og gammel kunnskap på denne tiden. Kochs banebrytende innsats i 1882 var at han identifiserte tuberkelbasillen (s. 26). Hvem er Ernst Holm (s. 31)? Det er nok legen og innovatøren Ingebrigh Christian Lund Holm (1844–1918) forfatteren mener, gründeren bak sanatorier i Holmenkollåsen, dr. Holms hotell på Geilo og mye annet. Og det heter altså tuberkulose med *u*, ikke *tuberkolose*, slik det står to ganger i figuren på side 55. Denne typen rusk som man oppdager umiddelbart, svekker tilliten til presisjonen, og man lurer på hva man ikke oppdager.

Den største innvendingen mot dette jubileumsskriftet går imidlertid på forfatterens plassering av jublantent inn i sin kontekst. Som bakgrunn beskriver han norsk helsehistorie de siste hundre årene. Det er greit og bra. Utviklingen i norsk folkehelse er fortellingen om en ganske dramatisk forbedring, og den kan ikke fortelles ofte nok til nye generasjoner. Men hvilke mekanismer lå bak de positive omveltningene? Da er det nødvendig å trekke frem et bredt spektrum av forklaringer, der de økonomiske og politiske forklaringsene sannsynligvis er langt viktigere enn mange andre, og hvor medisinsk vitenskap i en lang periode først og fremst tjente som premissleverandør. På slutten av 1800-tallet da tuberkulose og andre infeksjonssykdommer herjet som verst, hadde vi et klassedelt, liberalistisk samfunn, hvor veien mot allmenn velferdsøkning og bedre folkehelse åpenbart gikk via politisk innsats og fellestiltak, derunder opprettingen av organisasjoner for å ta opp kampsaker. Nasjonalforeningen ble dannet i 1910 og var en del av dette.

Men Nasjonalforeningen var ikke alene. På tross av at forfatteren viser til Norske Kvinners Sanitetsforening og litteraturen om den, underkommuniserer han at det var denne foreningen som var pioneren. Den skiftet virkeområde fra tradisjonell sanitet til tuberkulose da det viste seg at krigen mot Sverige uteble. Norske Kvinners Sanitetsforening ble en landsdekkende grasrotbevegelse med sprengkraft på mange områder. For samfunnet var fortsatt klassedelt, og sanitetskvinnene representerte folket og kvinnesaken, mens

Nasjonalforeningen og den tredje viktige aktøren, Norges Røde Kors, ble assosiert med legestanden og de høyere sjiktene. Sofie Rogstad har skrevet en tankevekkende artikkel om dette (1). Den bør leses som et korrektiv. Denne striden er viktig, fordi den kom til å prege det norske tuberkulosearbeidet i betydelig grad. I Norge fikk vi en tuberkuloseomsorg nedenfra. Enkel og nøktern, ja vel, men det ble et folkeansvar å bekjempe tuberkulose i alle lag av folket og med alle midler. Vi unngikk kontinentets kultur med de snobbete sanatoriene for de rike.

Opp gjennom Nasjonalforeningens historie var det en stadig revirmarkering overfor andre organisasjoner på folkehelseområdet. Nasjonalforeningen hadde imidlertid alltid en rekke av norsk medisins største navn i ledende posisjoner. Foreningen hadde også en formalisert tilknytning til helsemyndighetene ved at helsedirektøren satt i sentralstyret. Denne avtalen ble sagt opp av helsedirektøren 14. desember 1994.

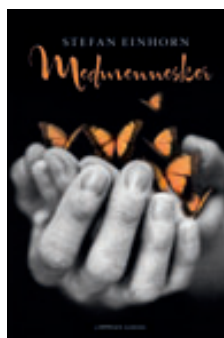
For denne anmelderen er Grindheims bok om Nasjonalforeningen for mye av et festskrift som er kamuflert som helse- og sosialhistorie. Nasjonalforeningen har ikke eksistert i en boble.

Øivind Larsen
 Institutt for helse og samfunn
 Universitetet i Oslo

Litteratur

1. Rogstad S. Kampen om eiendomsretten til tuberkulosesaken: om å søke næring av tæring. *Historisk Tidsskrift* 1996; 76: 87–116.

Ei moderne andaktsbok

Stefan Einhorn
Medmennesker
 205 s. Oslo: Cappelen Damm, 2011.
 Pris NOK 299
 ISBN 978-82-02-33734-6

Ein del sanningar er så sjølvagte at vi nettopp av den grunn har lett for å gløyme dei. Ei slik sanning er det at vi alle er medmenneske. Frå før fødselen til etter vår død betyr vi noko for andre menneske. Denne boka handlar om nettopp det. Forfattaren er professor ved Karolinska Institutet og overlege ved Radiumhemmet. Han er opptatt av etikk, har hatt stor suksess med bøkene *Kunsten å være snill* (1) og *Veier til visdom* (2), og blir ofte nytta som føredragshaldar i Sverige.

Denne boka er verken ei fagbok, ei essaysamling eller ei novelle-samling. Den vender seg til eit allment publikum, er letlesen, narrativ i si form, fortel fiktive historier som forfattaren så reflekterer over, til saman tolv lesestykkje. Sjølv om innhaldet ikkje er spesifikt religiøst, får eg assosiasjonar til ei god, gammaldags andaktsbok.

Her er verken emne- eller stikkordregister. Ingen illustrasjonar, få referansar til annan litteratur. Store emne blir omhandla, nærast på ein stikkordprega måte: Vi er våre relasjonar, mennesket er både godt og vondt, vi kan ikkje bestemme på førehand kva konsekvensar våre handlingar vil få, det er stor kraft i å tilgi, det både lønner seg og er naturleg for dei fleste menneske å vere gode mot kvarandre. Denne lista kunne eg ha gjort mykje lenger.

Når eg les, møter eg ein klok, varmhjarta og engasjert forfattar. Fortellingane hans er fiksjon, men har ofte eit realistisk preg, ikkje minst når dei hentar emne frå medisinsk praksis. Dei er ikkje stor skjønnlitteratur, dei er overtydelege i sin bodskap, eg får assosiasjonar til det vi produserte på gymnasen, når eg les. Forfattaren seier